

**NUROTA ZAVOD TIPIGA MANSUB QORAQALPOQ SUR QORAKO‘L
QO‘ZILARINING TIRIK VAZN DINAMIKASI**

D.S.Bazarova–tayanch doktorant,

A.X.Xatamov–q.x.f.d. (PhD), katta ilmiy xodim

Qorako‘lchilik va cho‘l ekologiyasi ilmiy-tadqiqot instituti

Annotatsiya. Maqolada turli rangbaranglikdagi qoraqalpoq sur qorako‘l qo‘zilarining tug‘ilgandagi, 20 kunligidagi va 4-4,5 oylik yoshdagi tirik vazni dinamikasini o‘rganish natijalari yoritilgan va tegishli xulosalar qilingan.

Kalit so‘zlar: qorako‘l qo‘zi, qoraqalpoq suri, rangbaranglik, po‘lati sur, shamchiroqgul, o‘rikgul, kamar sur, tirik vazni.

Summary. The article presents the results of a study of the dynamics of live weight of Karakalpak sur karakul lambs of various colors at birth, at 20 days of age, and at 4–4,5 months of age, and draws relevant conclusions.

Key words: karakul lamb, karakalpak sur, color, polati sur, shamchirakgul, arikgul, kamar sur, live weight.

Kirish. Qorako‘lchilik Respublika agrar sohasining muhim tarkibiy qismi hisoblanib, nafaqat cho‘l yaylovlarining yirik massivlarini o‘zlashtirishni, balki, ushbu hududlarda yashovchi aholining turmush darajasini yaxshilashni ta‘minlab, tashqi va ichki bozor uchun turli gul tiplari va rangbaranglikdagi yuqori sifatli qorako‘l terilarini yetishtirib beradi. Shuningdek, sohada go‘sh, qo‘y terisi va boshqa mahsulotlar ishlab chiqariladi. Ta‘kidlash o‘rinliki, qorako‘l qo‘ylarining go‘sh, jun, qo‘y terisi kabi mahsulotlariga ikkilamchi mahsulot sifatida qaralib, yetarlicha e‘tibor berilmay kelinmoqda, vaholanki oxirgi yillarda go‘sh ishlab chiqarish sohaning yalpi daromadini 60 – 70 % ni tashkil etgan.

Respublikamiz iqlim-sharoitining o‘ziga xosligi, issiq ob-havo, yaylov o‘simliklari vegetatsiyasi davrining qisqaligi, suvning yuqori darajada minerallasuvi va boshqa omillar chorvachilikni rivojlantirishga o‘ta nozik ilmiy yondashuvni talab qilib, hayvonlarning yangi zotlarini yaratish, irsiy xususiyatlarini takomillashtirish, parvarishlash va oziqlantirishda zootexnikaviy me‘yorlarga qat‘iy amal qilishni hamda innovatsion texnologiyalarni joriy etishni taqozo etadi. Qorako‘l qo‘ylarining muhim ko‘rsatkich bo‘lib, mahsuldorlik xususiyatlari bilan o‘zaro bog‘liq.

Qorako‘l qo‘y zoti tarkibida qimmatli hisoblangan, bozorgir terilar beruvchi qoraqalpoq zot tipi mavjud bo‘lib, ushbu zot tipiga mansub qo‘ylarning bosh sonini ko‘paytirish va ularning mahsuldorlik xususiyatlarini e‘tiborga olish orqali olinadigan nasl va mahsulotlar sifatini oshirishning samarali usullarini ishlab chiqish muhim ahamiyatga ega.

Adabiyotlar sharhi. Qo‘zilash davrida qo‘zilarning tirik vazni sovliqlarning tirik vazniga va semizligiga bog‘liq bo‘ladi. Agar bu davrda sovliqlarning tirik vazni katta bo‘lsa, qo‘zilar ham tirik vazni katta, ya‘ni rivojlangan bo‘lib tug‘iladi, shu bilan birga qo‘zilarning tirik vazni sovliqlarning tirik vazni va yoshi bilan ham chambarchas bog‘liq bo‘ladi [2].

Qorako‘l qo‘zilarining tirik vazni ularning yashovchanligiga chambarschas bog‘liq bo‘ladi. Tug‘ilganda tirik vazni 3 kg bo‘lgan urg‘ochi qo‘zilarning

yashovchanligi ancha yuqori bo'lgan. Ular sut emadigan davrda yaxshi rivojlangan va garmonik tuzilgan gavdali qo'zilar bo'lib yetilgan. Tug'ilganda 3 kg dan kam bo'lgan urg'ochi qo'zilarining yashash qobiliyati pastroq. Ularning tirik qolganlari esa yomon o'sgan va yaxshi rivojlanmagan [2].

Qoraqalpoq sur qo'ylari avvalo yangi urchitish sharoitida tirik vazn ko'rsatkichlari bo'yicha shu sharoitda urchitilayotgan qora rangli qo'ylar avlodlari ko'rsatkichlaridan sezilarli darajada farqlanmasligi, ushbu sharoitda rang guruhlari bo'yicha tirik vazn tug'ilgan paytda $4,52 \pm 0,03$ va 4,6 kg ni tashkil etsa, kelgusi yosh davrlarida deyarli bir xil dinamikani kuzatgan [3].

Sovliqlar laktatsiyaning 25-kunida tajriba guruhi qo'zilarining 1 kg o'sishiga sut sarfi 11,1 foizgacha oshgan. Kalloriya ko'rinishida tajriba guruhi qo'zilarini 1 kg o'sishiga 4779,7 kkal, nazoratda 5152,0 kkal sarflanganini va oradagi farq 5,6 foizgacha ortganini kuzatgan. [1].

Qayd etilganlarni inobatga olgan holda tadqiqotlarni olib borish jarayonida turli rangbaranglikdagi qoraqalpoq sur qo'zilarining tug'ilgandagi, 20 kunligida va 4-4,5 oylik yoshdagi tirik vazn dinamikasini o'rganish bo'yicha izlanishlar olib borildi.

Tadqiqot manzili va uslublari. Tadqiqotlar Navoiy viloyati Nurota tumani "Istiqlol qorako'l naslchilik" MChJ da turli rangbaranglikdagi qoraqalpoq sur qorako'l qo'zilarida olib borildi. Qoraqalpoq sur qo'zilarini tug'ilgandagi, 20 kunligida va 4-4,5 oylik yoshdagi tirik vazni elektron tarozida o'lchanib umumiy qabul qilingan usullar asosida aniqlandi. [5].

Olingan ma'lumotlarga variatsion statistika usullarida ishlov berildi hamda biometrik tahlil qilindi. Bunda belgilarning o'rtacha ko'rsatkichi (X) uning xatosi (S_x) o'zgaruvchanlik koeffitsienti (C_v) kabi ko'rsatkichlar aniqlandi [4].

Tadqiqot natijalari. Turli rangbaranglikdagi qoraqalpoq sur qorako'l qo'zilarining tug'ilgandagi, 20 kunligida va 4-4,5 oylik yoshdagi tirik vazni bo'yicha olingan ma'lumotlar 1-jadvalda keltirilgan.

1-jadval

Turli rangbaranglikdagi qoraqalpoq sur qorako'l qo'zilarining tirik vazn dinamikasi

Rangbaranglik	n	Tirik vazni, kg					
		Tug'ilganda		20 kunligida		4-4,5 oylikda	
		$X \pm S_x$	C_v	$X \pm S_x$	C_v	$X \pm S_x$	C_v
Po'lati sur	20	$4,02 \pm 0,08$	9,4	$8,01 \pm 0,3$	14,6	$23,01 \pm 0,3$	7,0
Shamchiroqgul	20	$3,72 \pm 0,04$	5,1	$7,51 \pm 0,2$	11,3	$21,51 \pm 0,3$	7,2
O'rikgul	20	$4,18 \pm 0,08$	9,0	$8,25 \pm 0,2$	10,5	$24,12 \pm 0,3$	7,0
Qamar sur	20	$4,65 \pm 0,08$	8,4	$9,29 \pm 0,2$	11,8	$26,66 \pm 0,4$	6,1

Jadval ma'lumotlaridan ko'rish mumkinki, qo'zilarining tirik vazn dinamikasi turli yosh doirasida turlicha o'zgarishlarga uchragan. Qishloq xo'jaligi hayvonlarining o'sish qonuniyatiga mos holda qo'zilar tug'ilgandan 21 kunlik yoshiga qadar eng yuqori o'sish xususiyatlarini namoyon etgan (197,3-201,8%). Ushbu davrda eng yuqori tirik vazn qamar surida kuzatilgan bo'lib, tengqurlaridan mos ravishda 1,28; 1,78 va 1,04 kg ustunlik qilgan. Shamchiroqgul rangbarangligi

eng past ko'rsatkichga ega bo'lgan va bu ularning tug'ilgandagi tirik vazni bilan bog'liq.

Tadqiqotlarda 4,5 oylikka qadar barcha rangbaranglikdagi qo'zilar jadal o'sish xususiyatlarini namoyon qilgan. Bu davrda ularning tirik vaznining jadal o'sishiga sovliqlarning sutdorligi va yaylovlar hosildorligi ijobiy ta'sir ko'rsatgan. 4-4,5 oylik yoshida qamar sur rangbarangligidagi qo'zilar ustunlikni saqlab qolgan holda tengqurlaridan mos tarzda 3,56; 5,15 va 2,54 kg yuqori tirik vaznga ega bo'lgan. Qamar sur rangbarangligi tirik vazn bo'yicha yuqori baholansada ular nasl uchun qoldirilmaydi va ushbu rangbaranglikdagi terilar past baholanadi. Qorako'lchilikda go'sht va teri yetishtirishda ushbu natijalardan samarali foydalanish muhim ahamiyatga ega.

Xulosa. Aytish mumkinki, qorako'l qo'zilar 4-4,5 oylik yoshigacha bo'lgan davrda tirik vaznning yuqori o'sish ko'rsatkichiga erishadi, bu holat asosan oziqlantirish, asrash hamda ona suti bilan oziqlanishi hisobiga ro'y beradi va kelgusidagi mahsuldorligini yuzaga chiqarishida muhim hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Bobokulov N.A. Qorako'lchilikda mahsulot yetishtirish texnologiyalari. Samarqand. 2022, 65 b.
2. Zokirov M., Valiyev U., Shirinboyev Sh. Qorako'lchilik. Darslik. Toshkent "O'qituvchi" 1983 y. 71 b.
3. Xatamov A.X. Adir sharoitida qoraqalpoq sur qorako'l qo'ylarining etologiyasi, biologiyasi va mahsuldorligi. Monografiya. Toshkent. 2021, 32 b.
4. Плохинский Н.А. Руководство для биометрии для зоотехников. Москва, 1969 г. 256 с.
5. Yusupov S.Yu. va boshqalar. Qorako'lchilikda naslchilik ishlarini yuritish va qo'zilar baholash (bonitirovka qilish) bo'yicha qo'llanma. 2015. 31 b.
6. Xatamov A., Normuminova M., Qozoqov J. B. THE USE OF INNOVATIVE METHODS IN FEEDING KARAKUL SHEEP //Conferencea. – 2022. – C. 127-131.
7. Xatamov A., Qozoqov J. B. The Effect Of Probiotics On Dairy Products //Texas Journal of Agriculture and Biological Sciences. – 2022. – T. 10. – C. 130-132.
8. Xatamov A., Normuminova M. The effect of "barakat" fertilizer on the growth indicators of lambs and the milk production of children. ISSN: 2776-0979, In Volume 3, Issue 11 of Web of Scientist: International Scientific Research Journal. Nov., 2022. PP. 1550-1553 <https://doi.org/10.17605/OSF.IO/NRKCT>
9. Хатамов А.Х. Турли этологик типдаги қорақалпоқ сур қоракўл қўйларининг тирик вазн кўрсаткичлари ва унинг динамикаси. //Chorvachilik va naslchilik ishi jurnali. -Тошкент, 2019. -№2. Б. 11-12.
10. Khatamov A. "Relationship of Karakul Sheep Productivity with Their Ethological Characteristics." International Journal of Discoveries and Innovations in Applied Sciences 1.6 (2021): 156-158.
11. Kh K. A. Growth and Development of Young Karakul Sheep of Different Ethological Types //Texas Journal of Agriculture and Biological Sciences. – 2023. – T. 12. – C. 22-25.

32	Normuminova M.B., Xatamov A.X. Ekstruderlangan konsentrat ozuqa bilan oziqlantirilgan qorako‘l qo‘zilarining eksterer ko‘rsatkichlari	113
33	Bazarova D.S., Xatamov A.X. Nurota zavod tipiga mansub qoraqalpog sur qorako‘l qo‘zilarining tirik vazn dinamikasi	117
34	Xujanova M.M., Xatamov A.X. Qizilqum sharoitida bayad zotli qo‘ylar sutining kimyoviy tarkibi	120
35	Алимбеков С., Паржанов Ж.А., Жылкибаев А.К. Влияние качественных параметров протеина рационов на рост и развитие племенных каракульских баранчиков	123
36	Алимбеков С., Паржанов Ж.А., Ажиметов Н.Н., Файзуллаева Л.А. Влияние биологической полноценности протеина рационов на качественный состав спермы баранов-производителей	127
37	Прманшаев М., Калгимбаева М.А., Ермаханов М.Н., Мырзакулов А.С., Зулпыкар А., Ануар Л. Молочная продуктивность верблюдов пород казахский бактриан, арвана и их гибридов разводимых в разных экологических зонах казахстана	131
38	Аубакиров Х.А., Прманшаев М., Бутаев М.Д., Азат Зулпыхарулы, Ляззат Ануаркызы. Рост, развитие и мясная продуктивность молодняка овец мясо-сального направления	138
39	Тулеметова С.Е., Турымбетов Б.С., Абилдабек Е.Б. Продуктивные качества верблюдов Казахского нара дромедара	143
40	Турумбетов Б.С. Рост, развитие и морфобиохимические показатели крови при раннем отъеме верблюжат	147
41	Ажиниязов Р., Ажиниязов Б. Орол бўйи шароитида қоракўл қўйларнинг гўшт–ёғ маҳсулдорлиги	151
42	Shoxnazarova Sh.A. Tajribadagi qo‘chqorlar tana tuzilish indekslarining yosh davrlari bo‘yicha o‘zgarishi	154
43	Berdisheva G. Ustyurt platosi sharoitida qora rangli qorako‘l qo‘ylarning konstitutsiya tiplari bo‘yicha yaylov hududlari kesimida tarqalishi va mahsuldorlik xususiyatlari	160
44	O‘ralova N.U. Turli zotga mansub qo‘zilarni go‘sht mahsuldorligini oshirishda va sifatini yaxshilashda saqlash texnologiyasini ta’siri	162
III. CHO‘L OZUQABOP O‘SIMLIKLARI INTRODUKSIYASI, SELEKSIYASI VA URUG‘CHILIGI, YAYLOVLAR EKOLOGIYASI, FITOMELIORATSIYASINING DOLZARB MUAMMOLARI VA YECHIMLARI		
45	Раббимов А. Чўл озуқабоп ўсимликлари уруғчилик майдонларини барпо қилишнинг агротехник асослари	167
46	Раббимов А. Шувоқ-эфемерли ярим чўл ва чўл яйловларининг ҳозирги ҳолати ва яйлов чорвачилигини барқарор ривожлантиришнинг долзарб муаммолари	174